

Lagunarteko hizkera langai ikastolan: bi ikasturteko esku-hartzearen implementazioa eta emaitzak

Desarrollo del lenguaje coloquial en la *ikastola*:
implementación de la intervención en dos cursos
académicos y resultados

Étude sur le langage amical à l'*ikastola* : mise en œuvre
et résultats de l'intervention sur deux années scolaires

Speech among friends at the *ikastola*: implementation
and results of a two-year intervention

ALONSO AMEZUA, Idurre¹

Euskal Ikasketetan doktorea eta Mondragon Unibertsitateko irakaslea eta ikertzailea

Euskal Kulturaren Eragiletza (Mondragon Unibertsitatea)

ialonso@mondragon.edu

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5191-5022>

BEREZIARTUA ARRUABARRENA, Aritz²

Ikastolen Elkarteko Gorputz Hezkuntza arloko arduraduna eta material didaktikoaren sortzailea

abereziartua@ehi.ikastola.eus

MENTXAKATORRE ODRIOZOLA, Jon³

Euskal Kulturaren Eragiletza (Mondragon Unibertsitatea)

jmentxakatorre@mondragon.edu

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7101-0084>

¹ Ikerkuntza-lan honen kontzeptualizazioa, analisia, metodologia, idazketa, edizioa eta berrikuspena.

² Ikerkuntza-lan honen metodologia, datu-jasotzea eta artikulua berrikuspena.

³ Ikerkuntza-lan honen edizioa eta berrikuspena.

LASA AGIRREZABAL, Xabier⁴

Ikastolen Elkarteko Hizkuntza Egitasmoetako mahaiburua

xlasa@chi.ikastola.eus

DOI: <https://doi.org/10.59866/eia.v2025i10.307>

Jasotze-data: 2024/12/20

Behin-behineko onartze-data: 2025/06/04

Behin betiko onartze-data: 2025/07/02

Ikerketa hau Euskaltzaindiaren Mintzola egitasmoak, Ikastolen Elkartek eta Mondragon Unibertsitateak elkarlanean gauzatu dute. 2022-23 eta 2023-24 ikasturteetan, Lehen Hezkuntzako laugarren eta bosgarren mailako ikasleekin, lagunarteko hizkeran erabili ohi diren hainbat esamolde landu dira Euskal Herriko lurralde desberdinetako hamar ikastolatan, dela ikasgela barruan, dela aisia-esparruan. Funtsean, ikertu nahi izan da, hizkera informala ikas-tetxeko testuinguruan lantzeak eraginik ote duen lagunarteko komunikazio informalean.

Gako-hitzak: Lehen Hezkuntza, aisialdia, lagunarteko hizkera, hizkuntza-ohiturak, esamoldeak.

Esta investigación ha sido llevada a cabo conjuntamente por el proyecto Mintzola de Euskaltzaindia, la asociación Ikastolen Elkartea, y Mondragon Unibertsitatea. Durante los cursos académicos 2022-23 y 2023-24, se han trabajado diversas expresiones del lenguaje coloquial con alumnos y alumnas de los cursos cuarto y quinto de Educación Primaria en diez *ikastolas* de varios territorios del País Vasco, tanto en situaciones desarrolladas dentro del aula como en momentos de ocio. El objetivo principal ha consistido en investigar si el desarrollo del lenguaje informal dentro del contexto escolar influye en la comunicación informal.

Palabras clave: Educación Primaria, ocio, lenguaje coloquial, hábitos lingüísticos, expresiones.

La présente recherche a été réalisée conjointement par le projet Mintzola d'Euskaltzaindia, l'association Ikastolen Elkartea, et l'Université de Mondragon. Au cours des années scolaires 2022-23 et 2023-24 nous avons travaillé avec les élèves de CM1 et CM2 sur plusieurs expressions couramment utilisées dans le registre amical en classe ainsi que dans la cour de

⁴ Ikerkuntza-lan honen berrikuspena.

récréation, ceci dans une dizaine d'*ikastolas* des différents territoires du Pays basque. L'objectif était d'étudier si la pratique d'un langage informel dans le contexte scolaire a un impact sur la communication amicale non-formelle.

Mots-clés : Enseignement primaire, loisir, langage amical, habitudes langagières, expressions.

This research was carried out together by the Mintzola Project of Euskaltzaindia, Ikastolen Elkartea association, and Mondragon University. During the 2022-23 and 2023-24 academic years, we worked both in the classroom and during the students' leisure time on various expressions commonly used in informal speech; the participants were primary school students in the fourth and fifth grades in ten *ikastolas* in different territories of the Basque Country. The purpose of this study was to examine whether the development of informal speech in a school context had an effect on informal speech among friends.

Keywords: Primary Education, leisure time, informal speech, language habits, expressions.

ALONSO AMEZUA, Idurre eta beste (2025). «Speech among friends at the *ikastola*: implementation and results of a two-year intervention», *Euskera Ikerketa Aldizkaria* 70 (2): 229-260.

1. Sarrera
2. Oinarri teorikoa
3. Metodologia
4. Emaizen analisia
 - 4.1 Datu orokorrak
 - 4.2 Datuak lurraldeka
 - 4.3 Datuak adinaren arabera
 - 4.4 Datuak sexuaren arabera
 - 4.5 Aisia-esparruko esamoldeen hizkuntza
 - 4.6 Aisia-esparruko esamoldeen izaera
5. Eztabaida eta ondorioak

Bibliografia

1. Sarrera

Artikulu honek Arikala egitasmoaren esku-hartzearen garapen-aztarnak ikertzea du helburu⁵. Hain zuzen ere, 2022-23 eta 2023-24 ikasturteetan Euskal Herriko hamar ikastolatan, lagunarteko hizkera modu ludikoan lantzeak haurrengan izan duen eragina neurtu da aisia-esparruan, dela hizkuntzaren hautuan, dela esamoldeen erabileran. Ikastola horietan egindako esku-hartzeek euskal esamoldeak izan dituzte jomugan. Ikasleek erdal hizkuntzetan gehien erabiltzen dituzten esamoldeak aztertu ostean egin da materialaren diseinua, eta esku-hartzea hasi aurretiko eta amaitu osteko uneak behatu dira neurketetarako. Orotara, 433 ikaslek osatu dute azterketaren lagina, eta bi ikasturteetan ikasle berberen datuak jaso dira; lehen ikasturtean Lehen Hezkuntzako 4. mailan zeudela jaso ziren datuak, eta bigarren ikasturtean, berriz, 5. mailan zeudela. Era berean, artikulu hau Bereziartua eta beste (2023) artikuluaren jarraipena da. Lan hartan, diseinu deskribatzailearen bidez, datu kuantitatiboak bildu ziren, ikasleek bete beharreko galdetegiaren eta beren aisialdiko behaketa sistematikoen bidez (kasu guztietan jolas-orduko tartea zein bazkalgaraikoa aztertu ziren). Izan ere, hizkeraren inguruko ikerketa hau, hizkera bera sortzen den testuinguruan gauzatu nahi izan zen. Adierazleei dagokienez, solaskideak identifikatzen zituzten ezaugarriez gain (sexua eta adina), elkarrizketa gauzatzen zen egoerari (jolas vs bestelako elkarrizketa) ere erreparatu zitzaion. Entzundako esamolde zehatzak bildu ziren, eta jasotako esamoldeok kategoria-sistema erabilia banatu eta kuantifikatu ziren. Hala, datuek iradoki zuten, hurrek gehien erabiltzen dituzten esamoldeak, hurrenez hurren, «aldeko-tasuna», «kontrakotasuna», «harridura» eta «bestelakoak» adierazteko era-

⁵ Egileok eskerrak eman nahi genizkieke Euskaltzaindiari, Ikastolen Elkarteari eta Mondragon Unibertsitateari, proiektua abian jarri eta denok euskararen normalizazioan ipar berarekin lanean jartzeko erakutsi duten prestutasunagatik. Esker berezia zor diegu materiala inplementatu duten hezitzaile eta irakasleei.

Arikala egitasmoaz gehiago jakiteko:

[<https://www.euskaltzaindia.eus/mintzola/ikerketa/deialdiak-2023/423-mintzola/ikerketak/6859-arikala-ikerketa-ekintza>].

bilitakoak zirela, horregatik, bada, kategoria horien barruan sailkatu ziren esamolde guztiak.

Galdetegiaren datuen arabera, lagina osatzen duten haurren % 64k dute lehen hizkuntza euskara edo euskara eta erdara, eta kalean euskaraz, edo euskaraz eta erdaraz, % 51,96k egiten dute. Ikastolako aisia-esparruan gauzatutako behaketen datuen arabera, ikerketa abiatu zen uanean elkarrizketen % 59,22 euskaraz izan ziren. Elkarrizketa guztietan, hala ere, euskarazko esamoldeen ehunekoek nabarmen egiten zuten behera, % 38,03ra, hain zuzen ere⁶. Orduan jasotako datu horiek Arikala egitasmoaren esku-hartzeak egin aurretikoak ziren; ostean hainbat esku-hartze egin dira bi ikasturteotan. Ikerketa-ekintza horren emaitzak dira hemen jaso ditugunak, bi ikasturte hauetan elkarrizketa-hizkuntzak nahiz esamoldeen hizkuntzak alderik erakusten ote duten aztertzeke.

Artikuluaren egiturari dagokionez, lehendabizi egitasmoa abiatzeko hel-duleku izan ditugun oinarri teorikoak eskainiko ditugu. Horren ostean, esku-hartzeak inplementatzeko eta datuak jasotzeko erabilitako metodologia deskribatuko dugu. Ondorengo atalean, emaitzen analisia egingo dugu, bi ikasturteetako datuak eskainiz; horietan, ikasturte bakoitzaren irakurketa eta bi ikasturteen datuek iradoki dituzten emaitzak eskainiko ditugu. Azkenik, eztabaidaren eta ondorioen atala garatuko dugu.

2. Oinarri teorikoa

Euskal elebidunak edo elebidun orekatuak euskara erosotasunez erabiltzeko gaitasuna dutenak dira (Euskararen Gizarte Erakundearen Kontseilua

⁶ Aztertutako ikastolen testuingurua ulertzeko lagungarri izan daitekeelakoan, ikastolak kokatuta dauden herrietako euskaldun-kopuruak emango ditugu jarraian. Honako hauek dira lagina osatzen duten ikastolak: Gipuzkoan, Hautzarro (Oizartzunen biztanleen % 75,92 da euskalduna, euskaldun hartzaileak kontuan izan gabe) eta Irura (% 72,43 euskalduna); Bizkaian, Abusu (Bilbo; % 29,85 euskalduna) eta San Nikolas (Getxo; % 32,3 euskalduna); Nafarroan, Jaso (Iruñea; % 11,4 euskalduna) eta Lizarra (Lizarra; % 12,8 euskalduna); Araban Assa (LaPuebla de Labarca; % 28,33 euskalduna) eta Ludio (Ludio; % 34 euskalduna); eta Ipar Euskal Herrian Kimua (Angelu; % 8,4 euskalduna, BAM —Baiona-Angelu-Miarritze— eremuan) eta Gure Ikastola (Hendaia; % 22,9 euskalduna Lapurdin, BAM eremua kontuan izan gabe).

2017). Erosotasunak bi dimentsio ditu: indibiduala, norberari lotzen zaiona (gaitasun egokia izan behar du batek eroso aritzeko), eta soziala, elebidunen dentsitatea eta kontzentrazioa (euskaraz egiteak izan dezakeen onarpen soziala, jardun-guneetako erabilerarako arau sozialak, hizkuntzaren prestigioa). Azken urteetan, ezagutza handituagatik, erabilera erosorako gaitutako hiztun-kopurua ez da hainbeste hazi eta, gainera, elebidunen gorakada erdal eremuetan gertatu da nagusiki; erabilera erosorako baldintza zailak dituzten eremuetan, alegia (Euskararen Gizarte Erakundearen Kontseilua 2017). 2023an Soziolinguistika Klusterrak argitaratutako datuen arabera, Araban eta Nafarroan izan ezik, gainontzeko lurraldeetan behera egin du euskararen kale-erabilerak (Ipar Euskal Herrian inoizko erabilera-indizerik baxuena jaso dute). Bestalde, hamar urteotan adin-talde guztietan atzerakada izan da, Ipar Euskal Herriko haurren kasuan izan ezik (horien artean, euskararen erabilera 2,5 puntu igo da).

Beraz, egin izan diren irakurketak beste termino batzuen arabera aztertuta, elebidunen gorakada nabarmena da, baina ez hainbestekoa euskal elebidunena edota elebidun orekatuena, eta, ondorioz, erabilerarako baldintzak ez dira horrenbestean hobetu. Euskaldun gehienek ez dute harreman-sare nahikoa euskara normaltasunez erabiltzeko, eta euskara etxetik kanpo ikasi duen askorentzat eskola edo eskolako lagunartea da euskaraz aritzeko aukera bakarrenetakoa (Aizpuru 2018). Iurrebasok (2021) emandako datuen arabera, 2016an 16 urtetik gorako hiztunen % 7,4ri bakarrik zitzaion errazagoa euskaraz hitz egitea erdaraz baino, eta, aldiz, erdaraz errazago moldatzen zirenak % 84,6 ziren.

Ildo horretatik, etxeko eta kaleko giroa erdalduna duten ikasle askok, eskola euskaraz jaso arren, ikaskideekin modu informalean hitz egiteko zailtasuna dute. Euskararen Gizarte Erakundearen Kontseiluak (2009) esanda daukan moduan, euskara modu informalean hitz egiten ere ikasi egin behar da. Lagunarteko hizkera horretan, besteen artean, mota askotako esamoldeak eta lexiko-aldaerak daude. Halako formulak garrantzia dute kultura eraikitzeko edo sendotzeko orduan, baina eskoletan isolatuak dira hizkera formalaz gaindiko lanketak, eta gazteen erreferentzia-eremuetan erdarak dira nagusi. Gainera, hizkera informala edo lagunartekoa euskalkiekin lotu izan da sarri, eta formala, berriz, euskara batuarekin, baina horrek ez du

horrela izan behar, ezinbestean. Bide horri tiraka, euskalkirik ez duten ikasleetan «lagunarteko euskara batu informala» indartzean eta zabaltzean egon liteke gakoa.

Hortaz, hezkuntza-sistemak egungo hiztunen gabeziei egin behar lieke aurre, eta horretarako, hizkuntzak lantzeko garaian hiztun tipologiaren beharrak identifikatzea funtsezkoa da. Amonarrizek (2015) dioen moduan, hiztunen tipologian gertatutako aldaketa sakonak ikasleen beharren aldaketa ekarri du; lehen prototipoa euskaldun zahar alfabetatugabea zen, eta orain erdal elebiduna, ahozkotasunean gabeziak dituena. Era horretan, hiztun berriak lortu nahi izatetik, euskara, ikasle gehienentzat, eskolako hizkuntza izatera pasatu da: «Lehen hizkera formala zen lehentasuna eta gaur egun hizkera kolokial-informala lehentasuna izatera iritsi da, formalaren garrantzia gutxietsi gabe» (Amonarriz 2015: 112). Edozelan ere, garrantzitsua iruditzen zaigu azpimarratzea, edozein hizkuntzak aukera-sorta zabala duela erregistroetan, eta gurean ere, ez dela mugatzen batu formalerako edo aisialdiko lagunarteko informalerako. Horregatik, bada, egitasmoaren helburua ez da lagunarteko informala ikasgelan erabiltzea, baizik eta ikasgelarako nahiz aisia-esparrurako baliabideak eskaintzea lagunarteko erregistroa erabiltzea egoki den testuinguruetan euskaraz erabiltzeko gaitasuna izan dezaten.

Era berean, Zalbidek (2011) aipatu zuen, eskolak ez dituela gazteak, gaur egun, aldaeren aberastasunaz jabeazten eta hizkera sinplearen abantailak nabarmentzen, eta bide horretatik jo beharko litzatekeela iradoki zuen.

Euskararen didaktikak, beraz, hizkera formala eta informala bereizi eta irakastea du erronka, baita euskara batuaren eta euskalkien arteko uztardura eta banaketa egoki kudeatzea ere. Gainera, Zarragak eta bestek (2010) aipatzen duten moduan, hizkuntza gehienak bestelako hizkuntzekin hartu-emanetan daude, eta ukipen-egoeran dauden hizkuntzek, ezinbestean, elkarren eragina jasotzen dute bai fonologian, bai morfosintaxian, bai lexikoan. Euskal Herrian, baina, euskara beste hizkuntza nagusi bien aurrean hizkuntza gutxi(ago)tua izanik, eragin hori handitzen ari da, eta frantsesaren eta espainolaren ezaugarriak barneratu egin dira euskararen maila linguistikoko guztietan.

Gizarte orok, kultura orok azken batean, komunikatzeko orduan garrantzitsuak zaizkion dimentsioak aintzat hartuz, behar dituen molde eta arauak ezartzen ditu errepertorioaren bidez. Gazte-hizkera, hain zuzen ere, errepertorio horren aldaera funtzionaletakoa bat da, eta dibergentzia, desberdintasuna eta ezarritako araua apurtuz eraikitzea da aldaera hori sortzeko biderik erabiliene-tako bat (Álvarez 2019). Hizkuntza, baina, taldearen esperientziaren eta erreferentzien gainean ehuntzen da, eta Euskal Herrian gazteek ez dute euskararen erabilera «normalizatu» egiteko inguru «normalizaturik» (Esnaola 2000).

Ondorioz, hizkuntza hegemonikoetan gazteen artean argot berriak berez gorpuzten badira ere, euskararen kasuan gazteek (nahiz helduek) erdaretara jotzen dute behar dituzten adierazkortasun-errekurtsoen bila; berdin gertatzen da adinez nagusi diren edota unibertsitatean diren gazteen artean (Ibarra 2014: 35-36; Lantto 2016: 139-140; Artetxe eta beste 2024: 63-69). Euskal hitzun-komunitatearen egoera gutxitua erakunde-mailako botereari zuzenean lotzen zaion heinean, elebitasuna norabide bakarrean izan ohi da (euskaratik erdaretara, alderantziz ez), eta hizkera informalean eta adierazkortasuna irabazi nahian, kode-aldaketa euskaratik erdaretara aldatuz egiten da, oro har. Hori dela eta, euskaraz berrikuntza gutxi sortzen dute, eta ez dago argot berririk gazteen artean:

Ez dago Euskal Herri osoko gazteak komunikatzeko behar den gazte-hizkera erreferentzialik, ezta oinarrizkorik ere. Gaur egungo ukipen-egoeran gazte-hizkeraren bi eremu sortzen ari direla esan daiteke: bata ekialdekoa (frantsesaren eraginpeko lurraldeetan gorpuzten ari dena), eta bestea mendebaldekoa (espainieraren eraginpeko lurraldeetan gorpuzten ari dena). Bereizketa horren gainetik elkar lotzen gaituzten elementuak ahulegiak dira oraingoz joera hori itzularazteko.

(Esnaola 2000)

Bestalde, euskararen normalizaziorik ezak baditu beste ondorio batzuk ere. Interesgarriak dira, esaterako, Olasagarreren eta besteren (2019) ikerketak azaleratu dituen emaitzak. Besteen artean, euskara-mailarekin arazorik ez duten ikasle batzuek hizkuntza-erregistroak aipatu dituzte erabilera-rako oztopo gisa: batetik, eskolan ikasten duten euskara ez delako etxean erabiltzen duten berbera; eta, bestetik, eremu erdaldunetako ikasleek dara-

bilten euskararekiko «sentitzen» duten distantzia edo tartea handia delako. Beste aldean, hizkuntzarekiko atxikimendu altua baina gaitasun eskasa duten ikasleengan barne-gatazkak, lotsa, segurtasun falta eta antsietatea azaleratu dira (Olasagarre eta Ramos 2021). Testuinguru horretan, ikasleak motibatu egin behar dira hizkuntzen arteko aukeraketa etengabean euskarari lekua emateko (*Ibidem*).

Horregatik guztiagatik, hainbat ikerketak jarduera ludikoen onurak aipatuak dituzte hizkuntza irakasteen faktore sozializatzaile eta motibatzaile gisa, non jolasa jakintzak sustatzeko, ezagutzak eraikitzeke eta ikaste-testuinguruak sortzeko bitarteko den (Hernández eta beste 2020). Hizkera informalearen ikaskuntza-prozesuei dagokienez, pentsatzekoa da egoera ludikoak lagungarri izango direla ikasleen arteko komunikazio-modu berriak taxutzeko eta, Teixeira (1995) dioen moduan, ikaslearen izaeraren aspektu desberdinak integratzeko.

Bestalde, motibazioaz gain, erabileraren eta ezagutzaren arteko arrakalan badira beste faktore garrantzitsu batzuk ere:

Ezagutzaren beraren nolakotasuna (ikasleen ahozko gaitasunaren ahulezia eta hizkuntz erregistroen desoreka) erabilerarako baldintza oso garrantzitsua da, are gehiago hezkuntzaren ikuspegitik begiraturata. Beste alde batetik, baldintza estrukturalak ere kontuan hartzeak dira, hiztunaren borondatearen maila erabat gainditzen baitute.

(Ramos eta Olasagarre 2022)

Ildo horretatik, Ramos eta Olasagarrek (2022) aipatuta daukaten moduan, irakasleek soziolinguistikari nahiz psikolinguistikari buruzko oinarriko kontzeptuak ezagutzea ezinbestekoa izango da ikasleen egoerak, indarguneak eta hutsuneak ulertzeko eta balizko esku-hartzeak bideratzeko.

Bestalde, Arrue proiektuak frogatu duen moduan (Martinez de Luna eta Suberbiola 2017), euskararen erabilera nabarmen apaltzen da LH 4tik DBH 2ra bitartean, ikasmailek gora egin ahala, eta apaltze hori gero eta nabarmenagoa dela esan daiteke:

2013an LH 4an zen ikasleriak DBH 2ra iristean (2017) eskolako erabileretan izan duen atzerakada, 2011ko ikasleek tarte berean izan

zutena baino handiagoa izan da: 2011-15 ikasle-multzoak 14,1 puntuko diferentzia edo atzerakada izan zuen ikasleen LH 4ko datuetatik DBH 2koetara (eskolako erabilera orokorra). 2013-17 ikasle-multzoan, berriz, diferentzia hori 18,3 puntukoa izan da; hau da, lehen ikasle-multzoan baino 4,2 puntu handiagoa.

(Martinez de Luna eta Suberbiola 2017: 34)

Ondorioz, pentsa daiteke LH 4tik aurrera hizkuntza-ohiturak aldatu egiten direla, dela hizkuntzarekiko atxikimendu eta motibazio faltagatik, dela bestelako arrazoiengatik. Ikasleak sexuaren arabera bereizita, aipatzekoa da, LH 4an nesken batez besteko erabilera orokorra altuagoa dela mutilena baino, Martinez de Luna eta Suberbiolak (2017) egindako lau neurketetan, 2-3 puntu altuago (DBH 2an alde hori ez da hain nabarmena). Bestalde, ikerketa beraren arabera, 2011. eta 2017. urteen artean, erabileraren bilakaera positiboagoa izan da nesken artean mutilen artean baino, bai LH 4an, bai DBH 2an. Euskararen Adierazle Sistemako datuen arabera (2024), ikasleen euskararen erabilera eskolan honako hau izan zen 2019an: ikaskideekin jolaslekuan, nesken % 26,2k egiten zuen beti euskaraz, eta mutilen %19,5ek. DBHn, berriz, beti euskaraz aritzen ziren nesken kopurua %13,3koa zen, eta mutilena, berriz, % 12,7koa. Nafarroari dagokionez, aldiz, Iruñerrian haurren % 7,8 aritzen da beti euskaraz jolaslekuan LH 4an, eta DBHn, ordea, % 0,7. Estellerrian, berriz, % 17 LH 4an eta % 0, DBH 2an⁷. Datu horiek berresten dute, batetik, LHn euskaraz aritzen direnen kopurua DBHkoa baino altuagoa dela, eta bestetik, LHn, behintzat, esanguratsua izan daitekeela sexuaren araberako bereizketa. Nafarroako kale-erabileraren datuei dagokienez, gazteen artean alde nabarmena dago sexuaren araberako bereizketa eginez gero, eta Anduaga eta Kasaresek (2018) ondorioztatu zuten, gaztaroan euskararen erabileraren nolabaiteko «feminizazioa» atzematen dela.

Hain zuzen ere, euskararen «feminizazioaz» eta «menderakuntzen naturalizazioaren arriskuaz» mintzo dira Agirre eta Eskisabel (2019). Azpimarratu

⁷ Jolaslekuan beti euskaraz aritzen direnen datuetan, ez dugu sexuaren araberako bereizketarik Nafarroako laginari dagokionez.

dute, azpiratze-egoeran dagoen norbanakoari sinetsarazten zaiola horixe dela berez dagokion lekua, eta horren ondorioz praktika jakin batzuetarako dagoela gaituta, eta beraz, beste batzuetarako, desgaituta; «azken batean, haien ezaugarri eta gaitasunen arabera posizioa dutela botere-sarean» (Agirre eta Eskisabel 2019: 25). Emakumezkoek, lan erreproduktiboarekin eta zaintzarekin lotutako funtzioak atxiki zaizkie, hots, gizarte-aitortzaren irabazirik ez dutenak. Era berean, hizkuntzaren eta hiztun-komunitateen oinarrian, praktika komunitarioak daude. Testuinguru horretan, erdalduna izanagatik euskaraz bizi nahi duen komunitateak praktika hori gauzatzen duenean gertatzen da hizkuntza-menderakuntza eta orduantxe pizten da gatazka, emakumea izatearen genero-aginduak diotenaren bestelako praktika bat egiten denean gertatzen den bezala: «praktika ez-hegemoniko eta arautuan agertzen eta egiten dira euskalduna eta emakumea» (Agirre eta Eskisabel 2019: 41).

Euskararen eta emakumezkoa izatearen arteko balizko lotura hori aintzat hartuko dugu datuen analisian, eta aztertutako laginean euskararen erabilerak eta emakumezkoa izateak elkarren arteko harremanik azaleratzen ote duten ikusiko dugu.

3. Metodologia

Orotara Euskal Herriko hamar ikastolak osatu dute ikerketaren lagina: Araba, Bizkaia, Gipuzkoa eta Nafarroatik bina ikastola hartuta, eta Iparraldetik beste bi. Guztira 433 ikasleren datuak jaso dira, 2022-23 ikasturtean Lehen Hezkuntzako laugarren mailan zeudenak, eta 2023-24 ikasturtean, berriz, Lehen Hezkuntzako bosgarren mailan. Hortaz, bi ikasturteetan bildutako datuak dira hemen aurkeztu direnak. Zera aipatu behar dugu, datu horiek egitasmo zabalago baten barruan kokatuta daudela. Egon ere, hiru ikasturteko egitasmoa abian dago, aipatutako ikastoletan.

Egitasmoa abian jartzearekin bat, aztergai genuen lagina ezaugarritu genuen: ikasleen etxeko hizkuntza, kaleko hizkuntza-ohiturak, eta eskuhartzeak egin aurretik ikastolako aisia-esparruan egindako behaketen emaitzak (Bereziartua eta beste 2023). «0 puntua» deitu genion hasierako egoera horri, eta 0 puntu hartatik gaur egunera arteko garapen-aztarnak ekarri

nahi izan ditugu hona, bai eta datorren ikasturterako erronkak zeintzuk diren definitu ere.

Ikerketa honen esku-hartzearen eremuak bi izan dira hasieratik: ikasgela-barrua eta ikastola barneko aisia-esparrua. Ikasgela barruan sei astez aritu dira irakasleak, astean bi orduz, hizkera informala lantzeko esku-hartzeak egiten bi ikasturteotan. Aisia-esparruko esku-hartzeei dagokienez, lehenbiziko urtean sei aste horietako azken hiruretan kokatu dira, eta astean lau orduz (egunean ordubete, lau egunez) jardun dute hezitzaileek haurrekin patioan jolasean. Bigarren ikasturtean, berriz, hezitzaileen jarduna denboraz luzatu eta intentsitatez jaitsi egin da, esku-hartzea astean bi egunera murriztuz (eta beraz, 6 astetara zabalduz). Izan ere, ikasleek lehen ikasturtean eginiko balorazioa positiboa izan arren, hizkera informala lantzeko jarduerak egunero-egunero euren jolas-garaiko denbora librean izateak nekea sortzen ziela jakin genuen. Bestalde, lehen ikasturtean, hirugarren hiruhilekoan kokatu zen esku-hartzea, eta bigarrenean, berriz, bigarren hiruhilekoan. Horrek esan nahi du, bi ikasturteen artean udako oporraldia eta ikasturteko hiruhileko bat igaro direla esku-hartzerik jaso gabe. Beraz, lehenengo esku-hartzearen eta bigarrenaren artean urte erdia dago.

Esku-hartzeko materiala artikulua honen egileek berek diseinatu dute eta irakasle nahiz hezitzaileekin hainbat saio egin dituzte materiala aurkeztu, esperimentatu eta ekarpenak jasotzeko. Materialaren izaerari dagokionez, aisia-esparruan erabilitako jarduerak ohiko jolasak izan dira, baina jolas horiek egokitu egin dira, eta dinamikak euskarazko esamoldeek ardaztuta egon dira (esamolde bat entzutean ekintza zehatz bat egiteko, jokia irabaztean edo galtzean esamolde bat esateko eta abar). Ikasgela barruko jardueretan, berriz, askotarikoak izan dira lanketak: imitazio-jolasak, tertulia edo hizketaldiak, istorioei hitzak jartzea edota rol-jokoak, besteen artean.

Bigarren ikasturtean hainbat jarduera Arikala komunitatea eraikitza bideratutakoak izan dira; alegia, Arikala egitasmoan parte hartzen ari diren 10 ikastoletako umeen komunitatea eraikitza eta egitasmoa topaketak girotu eta prestatza. Izan ere, bigarren ikasturteko ekintza garrantzitsu bat Arikalatarren Topaketa izan da, non Arikalako haurrek elkar ezagutu duten eta hizkera informala elkarrekin lantzen aritu diren.

Aisia-esparruko jarduerak hezitzaile-talde batek dinamizatu ditu, eta ikasgela barrukoak, berriz, ikasleen ikasturteko tutoreek. Horiekin guztiekin mintegiak egin ditugu materiala inplementatzen hasi aurretik, bitartean eta ostean, behar izan duten laguntza eta azalpenak emateko nahiz haien ekarpenak batzeko.

Hona ekarritako datuak behaketa bidez jaso dituzte Arikala proiektua gauzatu duten hezitzaileek, ikasleekin esku-hartzea egin aurreko eta osteko asteetan (kasu batzuetan, desberdinak izan dira neurketak egin dituzten kideak urte batetik bestera). 2022-23 ikasturtean, ikastetxe bakoitzean lau egunez aritu da hezitzailea jolas-orduan eta bazkalgaraietan ikasleak behatzen hirugarren hiru hilekoan, eta 2023-24 ikasturtean, berriz, bi egunez bigarren hiru hilekoan. Behaketa hori egiteko, ikerlariok emandako txantiloira jaso dituzte datuak, ikasleen elkarrizketak entzun ahal. Datu horiek guztiak digitalizatu eta aztertu egin ditugu, esku-hartzeak izan litzakeen garapen-aztarnak ikertu ahal izateko.

Hona hemen baliatutako txantiloia⁸:

1. taula. Ikasleen elkarrizketa-datuak jasotzeko tresna

Parte-hartzaileen kopurua	Norekin? (adina)	Nor? (sexua)	Hizkuntza	Esamolderik?	Aldekotasun-esamoldeak	Kontrakotasun-esamoldeak	Harridura-esamoldeak	Bestelako esamoldeak
2	=	Neskak	Euskaraz	Bai				
3-4	+	Mutilak	Erdaraz	Ez				
5<	-	Mistoa	Batzuk euskaraz eta besteak erdaraz					

⁸ Esamolde-motak antolatzeko erabilitako irizpideak Bereziartua eta beste (2023) artikuluan jaso genituen.

4. Emaitzen analisia

Atal honetan 2022-23 eta 2023-24 ikasturteetako datuak eskainiko dira, bi dimentsio nagusitan: elkarrizketa-hizkuntza eta erabilitako esamoldeen hizkuntza. Lehenbizi, dimentsio horien datu orokorrak eta lurraldekakoak ezarriko ditugu, eta ondoren, datu orokorrak adinaren eta sexuaren adierazleekin gurutzatuko ditugu, adierazleok eraginik ote duten aztertu ahal izateko. Izan ere, gaiaren inguruko literatura aztertu dugunean, ikusi dugu adina nahiz sexua erabakigarriak izan daitezkeela hizkuntza-jarreretan.

4.1 Datu orokorrak

Aztertutako bi ikasturteetan haur parte-hartzaileek aisia-esparruko elkarrizketak zein hizkuntzatan gauzatu dituzten ikusiko dugu lehenbizi.

2. taula. Haur parte-hartzaileen elkarrizketa-hizkuntza, 2022-23 ikasturtean

	Euskara	Euskara eta erdara	Erdara	Guztira
1 puntuko elkarrizketa-kopurua	396	55	163	614
BBD ⁹ orokorrak (1 puntua)	% 64,5	% 9	% 26,5	% 100
BBD orokorrak (0 puntua)	% 59,22	% 17,09	% 23,69	
0 puntuarekiko aldea	(+ % 5,28)	(- % 8,09)	(+ % 2,81)	

⁹ BBD: Batez Besteko Datuak.

3. taula. Haur parte-hartzaileen elkarrizketa-hizkuntza, 2023-24 ikasturtean

	Euskara	Euskara eta erdara	Erdara	Guztira
1 puntuko elkarrizketa-kopurua	381	84	146	611
BBD orokorrak (1 puntua)	% 62,4	% 13,7	% 23,9	% 100
BBD orokorrak (0 puntua)	% 55,09	% 9,9	% 34,2	
0 puntuarekiko aldea	(+ % 6,5)	(+ % 3,8)	(+ % 10,3)	

Goiko datuei erreparatuta, esan daiteke, neurketek egitasmoaren inplementazioaren 0 puntutik 1 puntura bitarteko euskararen igoera iradoki dutela bi ikasturteetan; euskarazko elkarrizketek % 5,28 eta % 6,5eko gorakada izan dute 2022-23 eta 2023-24 ikasturteetan, hurrenez hurren. Elkarrizketa mistoei eta erdarazko elkarrizketei dagokienez, lehen ikasturtean mistoek izan zuten beherakadarik handiena, eta horietatik bi heren (2/3) gutxi gorabehera euskarazkoek irabazi zuten, eta herena (1/3), erdarazkoek. Bigarren ikasturtean, berriz, erdarazko elkarrizketek beherakada nabarmena izan dute, eta hortik bi heren euskara hutsezkoetara pasatu dira eta herena, mistoetara. Hortaz, datuek aditzera eman dute, 0 puntutik 1 puntura bitarteko euskararen erabilera areagotu egin dela, eta gainera, bigarren ikasturtean gatzelania hutsezkoek ere beherakada izan dutela (euskarazko elkarrizketen eta elkarrizketa mistoen mesedetan).

Dena dela, bi ikasturteetako balantzeari dagokionez, badago aipatzea mezezi duen datua. Izan ere, bi ikasturteetako 0 puntuei erreparatzen badiegu, euskarazko elkarrizketek eta elkarrizketa mistoek nabarmen egin dute behera (% 3,32 eta % 7,19, hurrenez hurren), eta erdara hutsezkoek, gora (% 10,51). Horrek erakuts dezake, adinak aurrera egin ahala euskara hutsezko elkarrizketek beheranzko joera agertzen dutela. Hain zuzen ere, gorago aipatu ditugun beste ikerketa batzuek azaleratutako adinaren faktorea

egon liteke beherakadaren atzean. Puntu honetan, zera gogoratzea merezi du, aztergai izan ditugun ikastolen herrietako testuinguru soziolinguistikoa zein den, aztergai ditugun haurrik gehienek eguneroko errealitatean euskaraz aritzeko toki-giro gutxi daukatela ulertu ahal izateko.

4.2 Datuak lurraldeka

Hurrengo tauletan haur parte-hartzaileen elkarrizketa-hizkuntza lurraldeka aurkeztu dugu, ikasturtez ikasturte.

4. taula. Haur parte-hartzaileen elkarrizketa-hizkuntza lurraldeka, 2022-23 ikasturtean

	IPAR EH	NAFARROA	ARABA	BIZKAIA	GIPUZKOA	GUZTIRA
Euskara	47	24	23	108	194	396
<i>BBD orokorrak</i> <i>0 puntuarekiko</i>	% 58 (- % 0,9)	% 22 (- % 28,1)	% 26,7 (- % 7,7)	% 75,5 (+ % 31,3)	% 99,5 (+ % 12,1)	-
Euskara eta erdara	17	0	25	13	0	55
<i>BBD orokorrak</i> <i>0 puntuarekiko</i>	% 20,1 (+ % 3)	% 0 (- % 19,8)	% 29,1 (+ % 18,35)	% 9,1 (- % 19,2)	% 0 (- % 10,4)	-
Erdara	17	85	38	22	1	163
<i>BBD orokorrak</i> <i>0 puntuarekiko</i>	% 20,1 (- % 3,95)	% 78 (+ % 49,9)	% 44,2 (- % 10,6)	% 15,4 (- % 12,1)	% 0,5 (- % 1,7)	-
Guztira	81	109	86	143	195	614

5. taula. Haur parte-hartzaileen elkarrizketa-hizkuntza lurraldeka, 2023-24 ikasturtean

	IPAR EH	NAFARROA	ARABA	BIZKAIA	GIPUZKOA	GUZTIRA
Euskara	44	10	40	117	170	381
<i>BBD orokorrak</i> <i>0 puntuarekiko</i>	% 88 (- % 1,4)	% 10,4 (+ % 4,6)	% 35,1 (+ % 4,3)	% 65,4 (+ % 2,9)	% 98,8 (+ % 5,3)	-
Euskara eta erdara	6	31	16	29	2	84
<i>BBD orokorrak</i> <i>0 puntuarekiko</i>	% 12 (+ % 7,7)	% 32,3 (+ % 14,9)	% 14,0 (+ % 3,2)	% 16,2 (+ % 4,3)	% 1,2 (- % 2,3)	-
Erdara	0	55	58	33	0	146
<i>BBD orokorrak</i> <i>0 puntuarekiko</i>	% 0 (- % 6,4)	% 57,3 (- % 19,6)	% 50,9 (- % 7,4)	% 18,4 (- % 7,2)	% 0,0 (- % 2,9)	-
Guztira	50	96	114	179	172	-

Lurraldekako datuei begiratu gero, lehenbiziko ikasturtean gorabeherak ikus daitezke esku-hartzearen emaitzetan. Izan ere, lurralde bakoitzean arras desberdinak izan ziren datuak: bi eremutan egin zuen gora euskararen erabilerak (Bizkaian, % 31,3 eta Gipuzkoan, % 12,1); Ipar Euskal Herrian egonkor mantendu ziren datuok; Araban eta Nafarroan, ordea, beherantz egin zuen euskararen erabilerak (% 7,7 eta % 28,1, hurrenez hurren). Nafarroaren kasuan, gainera, bi hizkuntzatan aritu zirenen kopurua ere jaitsi egin zen, eta erdararen erabilerak gora egin zuen nabarmen. Araban, aldiz, euskara hutsez eginiko elkarrizketek eta erdara hutsezkoek behera egin zuten, elkarrizketa mistoaren mesedetan. Ipar Euskal Herriaren kasuan, erdarak galdutako presentzia (% 3,95) ia osorik elkarrizketa mistoek irabazi zuten, euskarazko elkarrizketei egonkor eutsita. Bizkaian eta Gipuzkoan, azkenik, euskara hutsezkoek irabazi zuten presentzia, elkarrizketa mistoen eta erdarazkoen kaltetan.

Bigarren ikasturteari dagokionez, lurralde guztietan eragin positiboa nabari da esku-hartzearen osteko euskararen erabileran (% 2,9ren eta % 5,3ren

artekoa), mistoan jardun zutenen kopuruak gora egin du (Gipuzkoan salbu) % 3,2en eta % 14,9en artean, eta erdarenak behera egin du nabarmen (Nafarroan bereziki, % 19,6ko jaitsiera duelarik). Gainontzekoetan, erdararen jaitsiera % 2,9tik % 7,4ra bitartekoa izan da.

4.3 Datuak adinaren arabera

Ikus dezagun, orain, haur parte-hartzaileen elkarrizketa-hizkuntza, adinaren arabera sailkatuta.

6. taula. Haur parte-hartzaileen elkarrizketa-hizkuntza, adinaren arabera 2022-23 ikasturtean

	Euskara	Euskara eta erdara	Erdara	Guztira	Elkarrizketen %
ADINKIDEEKIN	276	35	113	424	–
BBD orokorrak 0 puntuarekiko	% 65,1 (+ % 0,3)	% 8,25 (- % 5,77)	% 26,654 (+ % 5,5)	% 100	% 69,05
ZAHARRAGOEKIN	64	3	8	75	–
BBD orokorrak 0 puntuarekiko	% 85,33 (+ % 18,26)	% 4 (- % 13,07)	% 10,7 (- % 5,15)	% 100	% 12,21
GAZTEAGOEKIN	43	2	26	71	–
BBD orokorrak 0 puntuarekiko	% 60,6 (+ % 8,1)	% 2,82 (- % 14,68)	% 36,62 (+ % 6,62)	% 100	% 11,56
MISTOA	121	25	38	184	–
BBD orokorrak 0 puntuarekiko	% 65,76 (+ % 32,12)	% 13,59 (- % 15,5)	% 20,65 (- % 16,62)	% 100	% 29,97

7. taula. Haur parte-hartzaileen elkarrizketa-hizkuntza, adinaren arabera 2023-24 ikasturtean

	Euskara	Euskara eta erdara	Erdara	Guztira	Elkarrizketen %
ADINKIDEEKIN	247	60	120	427	–
<i>BBD orokorrak</i> <i>0 puntuarekiko</i>	% 57,8 (+ % 6,7)	% 14,1 (+ % 3)	% 28,1 (- % 9,8)	% 100,0	% 69,88
ZAHARRAGOEKIN	66	10	7	83	–
<i>BBD orokorrak</i> <i>0 puntuarekiko</i>	% 79,5 (+ % 4,5)	% 12,0 (+ % 8,4)	% 8,4 (- % 13)	% 100	% 13,6
GAZTEAGOEKIN	12	5	13	30	–
<i>BBD orokorrak</i> <i>0 puntuarekiko</i>	% 40,0 (- % 42,8)	% 16,7 (+ % 13,6)	% 43,3 (+ % 29,2)	% 100	% 4,9
MISTOA	56	9	6	71	–
<i>bbd orokorrak</i> <i>0 puntuarekiko</i>	% 78,9 (+ % 10,5)	% 12,7 (+ % 2,2)	% 8,5 (- % 12,6)	% 100	% 11,6

Esku-hartzearen osteko datuei dagokienez, goiko taulan zehaztu dugu adierazle bakoitzean datuek gora edo behera egin duten 0 puntuarekin alderatuta. Lehen ikasturtean, adinkideekin mantendu egin zen euskararen erabilera 0 eta 1 puntuen artean, eta gainontzeko adin-tarteetan, euskara nabarmen areagotu zen, zaharragoekin batez ere (% 8,1en eta % 32,12ren artean). Bigarren ikasturteari dagokionez, adinkideekin eta zaharragoekin hazi egin da egitasmoaren 0 puntutik 1 puntura bitarteko euskararen erabilera (% 4,5etik % 6,7ra bitartean), ez, ordea, gazteagoekin (% 48,2 egin du behera multzo horretan euskararen erabilerak, baina jasotako elkarrizketakopurua ez da handiegia, eta beraz, zaila da ondorio garbirik ateratzea gazteagoekin izandako hizkuntza-erabilerari dagokionez).

Elkarrizketa mistoei dagokienez, lehen ikasturtean adin-tarte guztietan jaitsi egin ziren (% 5,7tik % 15,5era bitartean); bigarren ikasturtean, berriz, guztietan igo ziren (% 2,2tik % 13,6ra bitartean). Erdara hutsezko elkarriz-

ketei dagokienez, ez da joera argirik nabari, ikasturte batetik bestera ez baitzaie joerei eutsi, adin-tarteak alderatuta.

4.4 Datuak sexuaren arabera

Jarraian, haur parte-hartzaileen elkarrizketa-hizkuntza sexuaren arabera sailkatuko dugu, eta euskararen feminizazioa aipatu dugunean bildu ditugun ikerketek azaleratutako joerak gurean ere baieztatzen diren ala ez ikusiko dugu.

8. taula. Haur parte-hartzaileen elkarrizketa-hizkuntza, sexuaren arabera 2022-23 ikasturtean

	Euskara	Euskara eta erdara	Erdara	Guztira	Elkarrizketen %
NESKAK	101	9	40	150	–
BBD orokorrak 0 puntuarekiko	% 67,33 (- % 4,71)	% 6 (- % 4,22)	% 26,67 (+ % 8,93)	% 100	% 24,43
MUTILAK	174	21	85	280	–
BBD orokorrak 0 puntuarekiko	% 62,14 (+ % 7,42)	% 7,5 (- % 7,59)	% 30,36 (+ % 0,17)	% 100	% 45,6
MISTOAK	121	25	38	184	–
BBD orokorrak 0 puntuarekiko	% 65,76 (+ % 12,06)	% 13,59 (- % 11,87)	% 20,65 (+ % 0,18)	% 100	% 29,97

9. taula. Haur parte-hartzaileen elkarrizketa-hizkuntza, sexuaren arabera 2023-24 ikasturtean

	Euskara	Euskara eta erdara	Erdara	Guztira	Elkarrizketen %
NESKAK	83	20	43	146	–
BBD orokorrak 0 puntuarekiko	% 56,8 (- % 1,4)	% 13,7 (+ % 6,7)	% 29,5 (- % 5,3)	% 100	% 24,43
MUTILAK	145	28	66	239	–
BBD orokorrak 0 puntuarekiko	% 60,7 (+ % 7,6)	% 11,7 (+ % 4,7)	% 27,6 (- % 12,3)	% 100	% 45,6
MISTOAK	153	36	37	226	–
BBD orokorrak 0 puntuarekiko	% 67,7 (+ % 10,1)	% 15,9 (- % 0,2)	% 16,4 (- % 10,3)	% 100	% 29,97

Datuak oro har hartuta, esku-hartzearen osteko behaketan bi ikasturteetan mutilen arteko nahiz talde mistoen barruko elkarrizketetan nabarmen egin du gora euskarak; nesken artekoetan, berriz, jaitsiera nabarmendu da bi ikasturteetan.

Nesken multzoari dagokionez, esanguratsua izan daiteke 0 puntuan nesken arteko euskararen erabilera % 72,04koa zela lehen ikasturtean eta % 58,2koa, bigarrenean. Gainera, esku-hartzeek ez dute eragin positiborik izan nesken artean euskara hutsezko elkarrizketetan (lehen urtean, esku-hartzearen ostean % 4,71 egin dute behera euskara hutsezko elkarrizketek, eta bigarren ikasturtean, berriz, % 1,4). Dena dela, badago bi ikasturteen arteko alde esanguratsu bat: lehen ikasturtean esku-hartzearen ostean euskara hutsezko nahiz euskara eta erdarazko elkarrizketa mistoek beherakada izan dute, erdara hutsekoen mesedetan (azken horiek % 8,93 igo dira). Bigarren ikasturtean, berriz, euskara hutsekoek beherakada apala izan dute (% 1,4) eta erdara hutsekoek izan dute beherakadarik handiena (% 5,3), elkarrizketa mistoen mesedetan. Edozelan ere, esan bezala, urte batetik bestera nabarmen jaitsi da euskara hutsezko elkarrizketen proportzioa nesken artean, eta datu horri arretaz begiratu beharko zaio aurrerantzean.

Mutilen kasuan, berriz, nahiko berdintsu mantendu dira euskarazko el-karrizketak: lehen ikasturtean % 54,72 izan ziren 0 puntuan, eta hurrengoan, berriz, % 53,1. Gainera, esku-hartzearen ondorioak ere antzekotsuak izan dira bi ikasturteotan (% 7,42 eta % 7,6 egin dute gora euskarazko el-karrizketek, hurrenez hurren). Talde mistoetan, ordea, % 53,7 eta % 57,6 izan dira, hurrenez hurren, 2022-23 eta 2023-24 ikasturteetan euskaraz egindako elkarriketak, eta esku-hartzearen inpaktua ere antzekoa izan da bi ikasturteetan (% 12,06 eta % 10,01, bakoitzari dagokionez).

Datuok ikusita, aipagarria da, nesken artean ikasturte batetik bestera euskaraz beharakada nabaria izanagatik, mutilek baino erabilera altuagoa erakusten dutela 0 puntuetan (baita lehen ikasturteko 1 puntu ere); bigarren ikasturteko 1 puntu, berriz, handiagoa da mutilen artean euskaraz ari direnen multzoa. Hortaz, interesgarria izango da joera horiei gertutik jarraitzea hurrengo urteotan. Izan ere, ikasturte batetik bestera neskenean beharakada handia azaleratu da, mutilenarekin alderatuta.

4.5 Aisia-esparruko esamoldeen hizkuntza

Orain arteko datuetan elkarriketa-hizkuntzan jarri dugu arreta. Baina ikerketa-proiektu honek hizkera informalearen lanketaren barruan, bi jomuga izan ditu: euskarazko hizkera informalean aritzeko ohitura sustatzea eta hizkera horretan erabili ohi diren esamoldeak jorratzea. Esamolde horien erabilerari erreparatuko diogu ondoren.

10. taula. Haur parte-hartzaileen esamoldeen hizkuntza, datu orokorrak 2022-23 ikasturtean

	Euskara	Erdara
ESAMOLDEAK	387	407
BBD orokorrak (1 puntua)	% 48,74	% 51,26
BBD orokorrak (0 puntua)	% 38,03	% 61,97
0 puntuarekiko	(+ % 10,71)	(- % 10,71)

11. taula. Haur parte-hartzaileen esamoldeen hizkuntza, datu orokorrak 2023-24 ikasturtean

	Euskara	Erdara
ESAMOLDEAK	351	339
<i>BBD orokorrak (1 puntua)</i>	% 50,87	% 49,13
<i>BBD orokorrak (0 puntua)</i>	% 36,17	% 63,83
<i>0 puntuarekiko</i>	(+ % 14,70)	(- % 14,70)

Goiko datuoi erreparatuta, euskarazko esamoldeen erabilera 0 puntuan % 38,03koa izan zen lehen ikasturtean, eta hurrengoan, berriz, 0 puntuan % 36,17koa. Pentsa liteke, bada, hizkuntzaren erabileran izandako galerak eragina izan lezakeela esamoldeetan ere, baina ez da proportzionala izan (gogora dezagun erdara hutsezko elkarrizketek % 10,51eko igoera izan dutela urte bateko 0 puntutik hurrengo urteko 0 puntura). Inplementazioaren eraginari dagokionez, datuek iradoki dute, bigarren ikasturteko esku-hartzeak aurrekoak baino eragin handixeagoa lortu duela esamoldeen erabileran (2022-23 ikasturtean % 10,71 gehitu ziren euskarazko esamoldeak egitasmoaren ostean, eta 2023-24an, berriz, % 14,70).

4.6 Aisia-esparruko esamoldeen izaera

Haur parte-hartzaileek aisia-esparruan erabilitako esamoldeetan lau multzo bereizi genituen ikerketaren hasieran (ikus Bereziartua eta beste 2023). Multzo horien araberrako datuak ikusiko ditugu ondoko tauletan.

12. taula. Haur parte-hartzaileek erabilitako esamoldeak aisia-esparruan, datu orokorrak 2022-23 ikasturtean

	Euskara	Erdara	Guztira	Esamoldeen %
ALDEKOTASUNA	118 (54)	121	239	
<i>BBD orokorrak</i>	% 49,67 (+ % 11,27)	% 50,63 (- % 11,27)	% 100	% 30,1
KONTRAKOTASUNA	166 (55)	199	365	
<i>BBD orokorrak</i>	% 45,48 (+ % 3,1)	% 54,52 (- % 3,1)	% 100	% 45,97
HARRIDURA	83 (14)	51	134	
<i>BBD orokorrak</i>	% 61,94 (+ % 27,58)	% 38,06 (- % 27,58)	% 100	% 16,6
BESTELAKOAK	20	36	56	
<i>BBD orokorrak</i>	% 35,71 (+ % 7,14)	% 64,29 (- % 7,14)	% 100	% 7,1
OROTARA	387	407	794	–
<i>BBD orokorrak</i>	% 48,74 (+ % 10,5)	% 51,26 (- % 10,5)	% 100	% 100

13. taula. Haur parte-hartzaileek erabilitako esamoldeak aisia-esparruan, datu orokorrak 2023-24 ikasturtean

	Euskara	Erdara	Guztira	Esamoldeen %
ALDEKOTASUNA	139 (46)	95	234	
<i>BBD orokorrak</i>	% 59,40 (+ % 18,16)	% 40,60 (- % 18,16)	% 100	% 33,91
KONTRAKOTASUNA	151 (54)	123	274	
<i>BBD orokorrak</i>	% 55,11 (+ % 23,36)	% 68,25 (- % 23,36)	% 100	% 39,71

	Euskara	Erdara	Guztira	Esamoldeen %
HARRIDURA	33 (6)	46	79	
<i>BBD orokorrak</i>	% 41,77, (- % 2,46)	% 58,23 (+ % 2,46)	% 100	% 11,45
BESTELAKOAK	27	76	103	
<i>BBD orokorrak</i>	% 26,21 (- % 3,5)	% 73,79 (+ % 3,5)	% 100	% 14,93
OROTARA	351	339	690	–
<i>BBD orokorrak</i>	% 50,87 (+ % 14,70)	% 49,13 (- % 14,70)	% 100	% 100

Goiko datuei begiraturaz gero, 2022-23 ikasturteko datuetan esamolde-multzto guztietan egin zuen gora euskarazko esamoldeen erabilerak 0 puntutik esku-hartzearen osteko puntura (% 3,1en eta % 27,58ren artean); 2023-24 ikasturteko «aldekotasuna» (% 18,16 gehiago) eta «kontrakotasuna» (% 23,36 gehiago) adierazten duten esamolde-multztoak izan dira gorantz egin dutenak (aurreko ikasturtean baino igoera nabarmenagoarekin), eta beherakada txiki bat izan dute harridurazkoek (% 2,46). Era berean, igoera bereziki esanguratsua izan dela azpimarratu behar da, ikasleek lagunartean gehien erabiltzen dituzten esamolde-multztoak izan baitira aldeko eta kontrako esamoldeak bi ikasturteetan (lehenean, % 30,1 eta % 45,97; bigarrenean, % 33,91 eta % 39,71).

Azkenik, lehen ikasturtean garrantzitsutzat jo genuen euskaraz erabilitako esamoldeen % 31,8 Arikala egitasmoan landutakoak izatea. 2023-24 ikasturtean, aldiz, euskarazko esamoldeen gorakada handiagoa (% 14,70) izan bada ere, Arikalan jorratutakoak % 15,36 izan dira. Hortaz, gaztetxoek erabili dituzten euskarazko esamolde horien nolakotasuna eta balizko zabal-kundea aintzat hartzeoak dirateke, euskaraz eroso aritzearen zantzua izan daitezkeelako.

5. Eztabaida eta ondorioak

Arikala egitasmoak iraun duen bi ikasturteko emaitzak ikusi ditugu lan honetan. Datu horiek aditzera eman dute, egitasmoaren 0 puntutik 1 punturako igoera dagoela bi ikasturteotan, bai hizkuntzaren erabileran, bai euskarazko esamoldeen erabileran ere. Gainera, bigarren ikasturteko esku-hartzearen ostean, igoera apur bat handiagoa erakutsi dute euskarazko elkarrizketek nahiz euskarazko esamoldeek.

Hala ere, lehen ikasturtetik bigarren ikasturtera erabilera-galera garrantzitsua antzeman da behaketetan, eta esku-hartzearen osteko behaketek iradoki dute, LH 5ean ez dela lortu LH 4ko lehen puntua gainditzerik, euskararen erabilerari dagokionez (esku-hartzearen ostean, % 64,5eko erabilera neurtu zen 2022-23 ikasturtean, eta % 62,4koa, 2023-24an). Bi hizkuntzatan aritu direnek, aldiz, pitin bat gora egin dute (% 4,7), erdara hutsez aritu direnen kaltetan (% 2,6 baxuagoa). Ikusi dugu, beste ikerketa batzuek ere adinaren aldagaia erabilera-baldintzatzaile gisa azaleratu dutela, eta LH 4ko eta DBH 2ko ikasleen arteko euskararen erabileran alde nabarmena dagoela. Hortaz, Arikalaren ikerketan ikasturte batetik bestera nabaritu den jaitsiera, adinaren aldagaiak eragindakoa izan daiteke. Era berean, pentsa daiteke, ikastolen testuinguru soziolinguistikoak ere jaitsieran eraginen bat izan dezakeela eta ikastolek eratzen duten eremua ikastetxetik kanpokoa baino aberatsagoa izan daitekeela euskaraz egiteko.

Lurraldekako datuei erreparatuta, lehen ikasturtean, esku-hartzeak erakutsitako eraginak gorabeheratsuak izan ziren. Bigarren ikasturteari dagokionez, lurralde guztietan eragin positiboa igarri da.

Joera horri eutsiz, behatutako elkarrizketarik gehienak adinkideekin gertatu dira (% 69,88), eta horietan, euskarazko elkarrizketen aldeko joera nabarmenagoa izan da bigarren ikasturtean (% 0,3 igo ziren lehen ikasturtean 0 puntutik 1 puntura, eta bigarrenean, berriz, % 6,7). Hala ere, lehen ikasturteko 1 puntuaren eta bigarren ikasturteko 0 puntuaren artean, %14,3ko jaitsiera egon da. Ikusi egin beharko da hirugarren ikasturteko neurketek zein joera ateratzen duten.

Azterketak eman dituen emaitzetan, generoaren ikuspegia ere esanguratsua da. Euskararen feminizazioaren atalean aipatu dugun moduan, Nafarroako kale-erabileraren datuek (Anduaga eta Kasares 2018) nahiz Arrue proiektuak (Martinez de Luna eta Suberbiola 2020) erakutsi dute, nesken euskara-erabilera orokorra altuagoa dela mutilena baino; eta Anduaga eta Kasaresek (2018) ere aipatuta daukate hori, hots, gaztaroan euskararen erabileraren nolabaiteko «feminizazioa» atzematen dela. Arikalaren behaketen arabera, ikasturte batetik bestera nesken euskara-erabilera jaitsiera garrantzitsua jaso da 0 puntuetan (% 72,04 izatetik % 58,2 izatera, eta esku-hartzearen osteko datuek ere ez dute igoerarik adierazi). Mutilen kasuan, berriz, nahiko berdintsu eutsi zaie euskarazko elkarrizketei bi ikasturteetan, bai 0 puntuen alderaketan, bai eta esku-hartzearen ondorioetan ere. Eta berdin gertatu da neska-mutilen arteko elkarrizketa mistoekin ere. Hortaz, nesken arteko euskararen erabilera-jaitsierari arretaz begiratu beharko zaio aurrerantzean. Edozelan ere, adierazgarria izan daiteke neskek mutilek baino erabilera altuagoa erakutsi izana bi ikasturteetako 0 puntuetan (baita lehen ikasturteko 1 puntuan ere).

Esamoldeen neurketak eman dituen emaitzei dagokienez, euskarazko esamoldeen erabilera 0 puntuan %38,03 izan zen 2022-23 ikasturtean, eta hurrengo ikasturtean, berriz, 0 puntuan %36,17koa. Hori gogoan hartuz gero, hizkuntzaren erabileraren apaltzeak esamoldeen erabileran ere eragina izan duela pentsa liteke, baina esan beharra dago, esku-hartzearen inpaktua ona dela egitasmoa inplementatu osteko puntuetan. Gainera, lehen ikasturteko inplementazioak bigarrenekoak baino eragin handiagoa iradoki du esamoldeen erabileran (2022-23 ikasturtean, % 10,71 gehitu ziren euskarazko esamoldeak egitasmoaren ostean, eta 2023-24an, berriz, % 14,70).

Datuek eman diguten informazio osoa aztertuta, garrantzitsua izan daiteke datorren ikasturtean kontrol-taldeak ezartzea LH 4an eta LH 5ean, esku-hartze taldeetako datuak kontrol-taldeekin erkatu ahal izateko. Izan ere, neska-mutikook adinean aurrera egin ahala atzeman dugun galera ohikoa ote den aztertzea komeni da, bai eta nesken artean urte batetik bestera izan den jaitsiera puntuala ala sistematikoa ote den ere.

Bestalde, Arikala egitasmoaren hirugarren urtea ikasleak transmisore-
edo igorle-rolan jartzeko baliatuko dugu, orain arte egitasmoaren hartzaile
edo jasotzaile izan diren hurrek haien ondoren datozen gazteagoei modu
ludikoan esamolde horiek transmititu diezazkieten. Era horretan, batetik,
Arikalako haurrengan lagunarteko hizkerak dituen ezaugarrien kontzientzia
lantzea da asmoa, eta bestetik, haur horiek hizkuntza-transmisore gisa ahal-
duntzea nahiz motibatzea.

Bibliografia

AGIRRE, L. eta ESKISABEL, I. (2019). *Trikua esnatu da. Euskaratik feminismora eta feminismitik euskarara*. Zarautz: Susa.

AIZPURU, J. (2018). «Euskararen erabilera eta erabileran eragiten duten faktore nagusiak», *Bat Soziolinguistika Aldizkaria* 106 (1): 29-45.

ÁLVAREZ, L. (2019). «Euskararen erabileraren aldeko motibazioak gazteengan», *Eusko Ikaskuntzen XVIII. Kongresua. Geroa Elkar-Ekin* (18. kongresua). Donostia: Eusko Ikaskuntza: 340-347.

AMONARRIZ, K. (2015). «Ahozkotasuna soziolinguistikaren behatokitik», *Bat Soziolinguistika Aldizkaria* 96 (3):103-127.

ANDUAGA, E. eta KASARES, P. (2018). «Kale-erabilera: Nafarroako datuen irakurketa», *Bat Soziolinguistika Aldizkaria* 106 (1): 65-78.

ARTETXE, M., BEREZIARTUA, G. eta BURRESO, N. (2024). «Ahozko hizkera informalerako gaitasuna eta harreman-sare informalerako hizkuntza-erabilera: azterketa kuantitatibo bat unibertsitateko gazteen testuinguruan», *Euskera Ikerketa Aldizkaria* 69 (1): 49-78.

BEREZIARTUA, A., GUIRADO, O. eta ALONSO, I. (2023). «Lehen Hezkuntzako haurren lagunarteko hizkera aisialdian: erdaren eragina bat-bateko adierazkortasunean», *Euskera Ikerketa Aldizkaria* 68 (2): 11-39.

ESNAOLA, I. (2000). «Euskara nerabezeroan: gazteen hizkera eta motibazioa», *Hik Hasi* 49: 22-27.

Kontsultagai: [<http://zaharra.hikhasi.eus/Artikuluak/20000601/euskara-nerabezeroan-gazteen-hizkera-eta-motibazioa>].

EUSKARAREN GIZARTE ERAKUNDEEN KONTSEILUA (2009). *Euskararen erabilera areagotzeko estrategiak eskolatik abiatuta*.

Kontsultagai: [<https://kontseilua.eus/wp-content/uploads/2015/05/Euskararen-erabilera-areagotzeko-estrategiak-LIBURUA-091106.pdf>].

— (2017). VI. *Inkesta Soziolinguistikoaren eta VII. Kale Erabileraren neurketa*. Kontsultagai: [<https://kontseilua.eus/wp-content/uploads/2015/05/INKESTASO-ZIONEURKETAZK.pdf>].

EUSKO JAURLARITZA (HIZKUNTZA, KULTURA ETA POLITIKA SAILA) (2024). *Euskararen Adierazle Sistema*.

Kontsultagai: [<https://www.euskadi.eus/eas>].

- (2024). VII. *Inkesta Soziolinguistikoa 2021*.
Kontsultagai: [https://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/eas_ikerketak/eu_def/adjuntos/VII._Inkesta_Soziolinguistikoa_2021.pdf].
- HERNÁNDEZ, R. eta SILVA, F. (2020). «Actividades lúdicas en las clases de español como lengua extranjera», *Cultura, Educación y Sociedad* 11 (2): 207-220.
- IBARRA, O. (2014). «Tipología y pragmática del *code-switching* vasco-castellano en el habla informal de jóvenes bilingües», *Lapurdum: Euskal Ikerketen Aldizkaria* 18: 23-40.
- IURREBASO, I. (2021). «Euskarazko hizkuntza-gaitasuna eta erabilera: zer dago indartsuen?, zer ahulen?» *Hermes: Pentsamendu eta Historia Aldizkaria* 69: 24-39.
- LANTTO, H. (2016). «Conversations about code-switching: contrasting ideologies of purity and authenticity in Basque bilinguals' reactions to bilingual speech», *Multilingua* 35 (2): 137-61.
- MARTINEZ DE LUNA, I. eta SUBERBIOLA, P. (ARRUE proiektua) (2020). *EAEko ikasleen euskararen erabilera eskola-giroan (2011-2017)*. Donostia: Eusko Jaurlaritza.
Kontsultagai: [https://soziolinguistika.eus/wp-content/uploads/2013/03/arrue_2011-2017_eus.pdf].
- OLASAGARRE, Y. eta RAMOS, R. (2021). «DBH 2ko ikasleen hizkuntza atxekimendua eta gaitasuna: barne-gatazkak gainditzeko esku-hartzea», *Motibazioa sustatzeko baliabideak* bloga.
Kontsultagai: [<https://eibz.educacion.navarra.es/blogak/msb/2021/06/25/dbh-2ko-ikasleen-hizkuntza-atxekimendua-eta-gaitasuna-barne-gatazkak-gainditzeko-esku-hartzea/>].
- , RAMOS, R. eta VILCHES, C. (2019). *DBHko ikasleen hizkuntza atxikimendua hobetzeko ikerketa eta esku-hartzea*. Iruñea: Nafarroako Gobernua (Hezkuntza Departamentua), UPNA, EIBZ eta Berriozarko Udala.
- RAMOS, R. eta OLASAGARRE, Y. (2022). «Soziolinguistika ez da bidea. Soziolinguistika lan egiteko marko teorikoa da, ez ikasleek ikasi beharreko eduki-multzoa», *Motibazioa sustatzeko baliabideak* bloga.
Kontsultagai: [<https://eibz.educacion.navarra.es/blogak/msb/2022/04/11/soziolinguistika-ez-da-bidea/>].
- TEIXEIRA, C. (1995). *A ludicidade na escola*. Sao Paulo: Loyola.

ZARRAGA, A., COYOS, J.B., HERNÁNDEZ, J.M., JOLY, L., LARREA, I., MARTÍNEZ, L., URANGA, B. eta BILBAO, P. (2010). *Soziolinguistika Eskuliburua*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza (Kultura Saila).

Kontsultagai: [https://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/ikerketa_soziolinguistikoak/eu_def/adjuntos/SOZIOLINGUISTIKA_ESKULIBURUA-azkena.pdf].

ZALBIDE, M. (2011). «Hizkuntza-aldaeren lekua eta eragina EAEko eskola-munduan», in A. Sagarna, J. Lakarra eta P. Salaberri (arg.), *Pirinioetako hizkuntzak: oraina eta lehena*. Iker bilduma, 26. zenbakia. Bilbo: Euskaltzaindia: 339-406.